

Karolina Gortych-Michalak

ORCID: 0000-0001-8149-779X

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Słownik jednojęzyczny jako czynnik utrwalający i kształtujący status religii w społeczeństwie. Causus *prawosławia* w języku greckim

Streszczenie

Słowniki monolingwalne języka nowogreckiego: LKNE i LNEG uznawane są za kanoniczne. Celem analizy jest weryfikacja, czy zawarte w nich znaczenia lematu [ορθοδοξία] (ortodoksja / prawosławie) utrwalają jego status w społeczeństwie greckim oraz czy go kształtują w perspektywie przyszłości. Do porównania znaczeń słownikowych wykorzystuje się relacje semantyczno-leksykalne a w analizie relacji między znaczeniami słownikowymi i sytuacją społeczno-religijną uwzględnia się czynniki ekstralingwalne, w tym profil użytkowników słowników. Zweryfikowana zgodność znaczenia słownikowego z grecką sytuacją społeczno-religijną oznacza, że słownik jest czynnikiem utrwalającym i kształtującym status określonej religii w społeczności greckiej, którą stanowią między innymi użytkownicy słowników.

Słowa kluczowe: słownik jednojęzyczny, słownik monolingwalny, religia, światopogląd, język nowogrecki, definicja, lemma, użytkownik słownika, Grecja, Cypr, ortodoksja, prawosławie

Prolegomena

Słowniki monolingwalne języka nowogreckiego, które wydano w ostatnich dekadach, stały się kamieniami milowymi w procesie kodyfikowania i formalizowania tzw. standardowego języka nowogreckiego. Do najważniejszych z nich zaliczamy: LKNE¹ i LNEG². Obydwa powstały niemal w tym samym czasie, choć w różnych ośrodkach akademickich, mają porównywalną wielkość (LKNE ok. 45 000 haseł bez nazw własnych i LNEG ok. 60 000 haseł łącznie z onimami). W powszechnym mniemaniu użytkowników natywnych i uczących się języka nowogreckiego oraz

¹ LKNE – Lexiko tis Koinis Neoellinikis – Słownik wspólnego języka greckiego, wydanie 1 i kolejne w formie zdigitalizowanej. Instytut Studiów Nowogreckich. Saloniki 1998 i później; https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html. Na potrzeby odniesień do części słownika, które nie zawierają haseł i definicji, w niniejszym artykule wykorzystuje się wydanie 2. z roku 2002.

² LNEG – Lexiko tis Neas Ellinikis Glossas – Słownik języka nowogreckiego, wydanie pierwsze i kolejne w formie drukowanej. Georgios Bambiniotis. Ateny: Kentro Lexikologias EPE.

badaczy są one kanonicznymi źródłami leksykograficznymi³, dlatego zdeterminowano je w niniejszym artykule jako materiał badawczy. Z drugiej strony prawosławie, jako dominująca wyznania Greków i Grekocypryjczyków, odgrywa kluczową rolę w tworzeniu i podtrzymywaniu tożsamości narodowej, a jednocześnie pozostaje w relacji z innymi wyznaniem Grecji i Republiki Cypryjskiej.

Celem podejmowanej analizy jest weryfikacja, czy znaczenie słownikowe nadawane lematowi [orθoδoksía] (główne znaczenia: 1) ortodoksja i 2) prawosławie), jest zgodne z bieżącą sytuacją społeczną i religijną społeczności greckiej oraz czy kreuje ono rozumienie tego słowa przez użytkowników języka greckiego. Bada się zatem porównawczo znaczenie słowa *prawosławie* oraz związanych z nim innych słów, tj. *chrześcijaństwo* i *kościół*, które konotowane są przez znaczenie definicji słownikowych analizowanego lematu głównego. Za narzędzia do przeprowadzenia analizy porównawczej służą relacje semantyczno-leksykalne⁴. Tymczasem relacje między znaczeniami słownikowymi analizowanych lematów i sytuacją społeczno-religijną bada się w oparciu o status i znaczenie społeczne prawosławia, które jest wykreowane przez czynniki ekstralingwalne. Ze względu na fakt, iż słowniki zostały dostosowane do odpowiedniego poziomu użytkowników, o czym piszą ich autorzy, założyć można istnienie aktu perlokucyjnego w postaci kształtowania kreślonego znaczenia i konsekwentnie statusu religii w całej społeczności greckiej, społeczności znającej język grecki i w ten sposób analiza ma również walor pragmalingwistyczny⁵.

Zagadnienia kluczowe

Prawosławie w Grecji i na Cyprze

Społeczeństwo Republiki Greckiej, według deklaracji samych obywateli greckich, jest niemal jednonarodowościowe. Dane z roku 2019 wskazują, iż 92,2% obywateli oświadcza, że jest Grekami, natomiast tylko 7,8% deklaruje, że jest innej narodowości. Przekłada się to bezpośrednio na deklaracje wyznawanej religii: 81-90% społeczeństwa

³ A. Tseronis, A. Iordanidou, *Modern Greek Dictionaries and the Ideology of Standardization*, [w:] *Standard Languages and Language Standards: Greek Past and Present*, red. A. Georgakopoulou, M. Silk, Farnham 2009. s. 167-185; A. Tseronis, A. *Diglossic past and present lexicographical practices: The case of two Greek dictionaries*, „Language Problems and Language Planning” 2002, 26(3), s. 219-252.

⁴ D. A. Cruse, *Lexical Semantics*, Cambridge 1986; D. Geeraerts, *Lexical Semantics*, Oxford Research Encyclopedias. Online Publication Date: 2017. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.29>. [dostęp: 10-20.12.20]; P. Kroeger, *Analyzing meaning: An introduction to semantics and pragmatics*, Second corrected and slightly revised edition, Berlin 2019; F. R. Palmer, *Semantics: a New outline*, Cambridge 1981.

⁵ Funkcja pragmatyczna oraz aspekt pragmalingwistyczny za J. Labocha, *Tekst wypowiedź dyskurs w procesie komunikacji językowej*, Kraków 2008, s. 62-70.

deklaruje się jako wyznawcy wiary prawosławnej – członkowie autokefalicznego greckiego kościoła prawosławnego, 4-15% to zadeklarowani ateści i 2% to zadeklarowani muzułmanie⁶. Stan faktyczny może odbiegać od rzeczywistości, ponieważ „Grecja jest jedynym spośród krajów bałkańskich, który nie uznaje istnienia na swoim terytorium mniejszości narodowych”⁷. Mimo ciągłego napływu imigrantów, struktura społeczeństwa greckiego wykazuje olbrzymią większość Greków w całej populacji – około 90%, stąd też ogólny obraz społeczeństwa greckiego może się wydawać monolityczny, a ono samo silnie związane z tradycją grecką, czego przykładem może być fakt, iż Ateny, jako jedyna stolica UE, nie posiada czynnego meczetu⁸.

Spółeczeństwo Republiki Cypryjskiej, według ostatniego spisu ludności w roku 2011⁹, obejmuje: 71,8% Grekocypryjczyków, 9,5% Turkocypryjczyków i 9,5% przedstawicieli innych racji, przy czym społeczność Grekocypryjczyków, wśród których 89,1% to chrześcijanie prawosławni i 1,8% to muzułmanie oraz inne wyznania: 2,9% chrześcijanie katolicy, 2% protestanci, 1% buddyści, 0,5% maronicy katolicy i 0,3% chrześcijanie prawosławni kościoła ormiańskiego oraz niewielkie grupy żydów, świadków Jehowy i bahaici¹⁰.

Bycie Grekiem od samego początku istnienia nowożytnego państwa greckiego, czyli od roku 1830¹¹, związane było z wyznawaniem określonej religii, jaką była i jest wiara prawosławna¹². Wszystkie flagi i bandery Grecji oraz godło zawierają znak krzyża, który symbolizuje wiarę chrześcijańską, a dla Greków w szczególności wiarę prawosławną. Grecja jest krajem UE, w którym największa część wyznawców religii prawosławnej, tj. 91%, jest dumna z tego wyznania i tylko 17% z nich uważa, że wiara nie jest ważna. Wyjątkowy status prawosławia regulowany jest zarówno w konstytucji Republiki Greckiej (dział B, artykuł 3.) oraz w konstytucji Republiki Cypryjskiej (część 1., artykuł 2.), co jest przyczyną toczących się debat nad wolnością wyznania, głównie w Grecji¹³.

⁶ 2019 Report on International Religious Freedom: Greece. <https://www.state.gov/reports/2019-report-on-international-religious-freedom/greece/> [dostęp: 15.01.2021].

⁷ J. Bonarek, T. Czekalski, S. Sprawski, *Historia Grecji*, Kraków 2005, s. 643.

⁸ D. Halikopoulou, S. Vasilopoulou, *Political Instability and the Persistence of Religion in Greece: The Policy Implications of the Cultural Defence Paradigm*, [w:] RECODE Online Working Paper No. 18 October 2013, s. 4 [dostęp 15.01.2021].

⁹ Population Census. 2011. http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/population-condition_22main_en/populationcondition_22main_en?OpenForm&sub=2&sel=2 [dostęp 12.01.2021].

¹⁰ 2019 Report on International Religious Freedom: Cyprus. <https://www.state.gov/reports/2019-report-on-international-religious-freedom/cyprus/>. [dostęp: 15.01.2021].

¹¹ Ch. M. Woodhouse, *Modern Greece. A Short History*, London 1998, s. 150-151.

¹² R. Clogg, *A Concise History of Greece*, Cambridge 2002, s. 7-45.

¹³ N. Koutras, *The Affiliation between State and Churches: The Case Study of Greece*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin–Polonia Sectio K.” 2014, vol. XXI, issue 1, s. 85-97.

Powyższe obserwacje prowadzą do wniosku, iż prawosławie jest swoiście uprzywilejowaną religią w Grecji i na Cyprze i skutkuje to m.in. niskim odsetkiem sekularyzacji i wolności religijnej w samej Grecji¹⁴. Ponadto kościół odgrywa kluczową rolę społeczną nie tylko ze względu na bardzo duży odsetek wyznawców, ale również ze względu na próby wpływu na władze państwowe, co w Grecji jest zjawiskiem stosunkowo powszechnym¹⁵.

Słowniki monolingwalne i ich odbiorcy

Źródła leksykograficzne stanowiące materiał badawczy moich rozważań stanowią wymienione powyżej słowniki języka nowogreckiego: LNEG i LKNE. Za Nawoją Mikołajczyk-Matyją¹⁶ przyjmuję, iż leksykografia to gałąź wiedzy zajmująca się metodami i techniką opracowywania słowników. Zatem słowniki jednojęzyczne, np. słownik języka greckiego, stanowią źródło leksykograficzne, będące wynikiem praktyki i teorii leksykograficznej¹⁷.

Istnieje wiele typologii słowników¹⁸, które od lat zasadzają się na różnych kryteriach i wymiarach¹⁹, przy czym w sposób zwięzły słownik monolingwalny można scharakteryzować jako opracowanie referencyjne, w którym słowa danego języka są wyjaśniane tym samym językiem i może być ono słownikiem normatywnym, objaśniającym, ogólnymi lub typu mieszanego²⁰.

Jednocześnie słownik jednojęzyczny jest swoistym podsumowaniem dotychczasowych wyników badań językoznawczych, głównie w zakresie semantyki, morfologii, leksykologii, leksykografii. Z tego względu, w wielu przypadkach można go uznać po części za opracowanie kompilacyjne, ponieważ czerpie ono z wcześniejszych opracowań leksykograficznych. Widziany z tej perspektywy słownik monolingwalny może kontynuować i utrzymywać znaczenie poszczególnych słów wśród swoich użytkowników²¹, dlatego że jest wynikiem konfrontacji kompilacyjnej natury słownika i oczekiwań jego użytkowników²².

¹⁴ D. Halikopoulou, S. Vasilopoulou S. *Political...*, op. cit.

¹⁵ L. Molokotos-Liederman, *Identity crisis: Greece, orthodoxy, and the European Union*, „Journal of Contemporary Religion” 2003, vol. 18, issue 3, s. 291-315.

¹⁶ N. Mikołajczyk-Matyja, *Definiowanie pojęć*, Poznań 1998, s. 11.

¹⁷ B. T. S. Atkins, *Theoretical lexicography and its relation to dictionary-making*, „Dictionaries: The Journal of the Dictionary Society of North America” 1993, No. 14, s. 4-43; W. Doroszewski, *Elements of Lexicology and Semiotics*, The Hague 1973; P. van Sterkenburg, *Preface*, [w:] *A Practical Guide to Lexicography*, red. P. van Sterkenburg, P. Amsterdam–Philadelphia 2003, s. IX-XI.

¹⁸ P. Swanepoel, *Dictionary typologies: A pragmatic approach*, [w:] *A Practical Guide to Lexicography*, red. P. van Sterkenburg, Amsterdam–Philadelphia 2003, s. 45-48.

¹⁹ L. Zgusta, *Manual of lexicography*, The Hague-Paris 1971, s. 197-221.

²⁰ R. R. K. Hartmann, G. James, *Dictionary of Lexicography*, London–New York 2002, s. 95.

²¹ P. Hanks, *Compiling a Monolingual Dictionary for Native Speakers*, „Lexikos” 2020, vol. 20(1), s. 587.

²² R. R. K. Hartmann, G. James, *Dictionary...*, op. cit., s. 24-25.

Celem definicji słownikowej jest umożliwienie użytkownikowi wyszukania informacji leksykograficznych dotyczących jednostki leksykalnej, zazwyczaj lematu²³, jest ona niczym „narzędzie do rozwiązywania problemów”²⁴, szczególnie, że słownik traktować można jako opracowanie, które dostarcza wiedzy językowej lub²⁵ encyklopedycznej²⁶. Słownik traktowany jako „narzędzie” (ang. *tool*) lub „narzędzie użytkowe” (ang. *utility tool*)²⁷ może być w konsekwencji źródłem zdobywania wiedzy językowej i pozajęzykowej, które nie musi być przeczytane w całości, aby zdobyć poszukiwaną informację²⁸.

O ile brak konieczności przeczytania całego słownika wydaje się kwestią oczywistą, o tyle pytanie, czy przeczytanie tylko jednej definicji jest wystarczające, aby pozyskać względnie wystarczającą wiedzę językową lub pozajęzykową na temat danego słowa w określonym języku. Przyjmując idealistyczne założenie, że definicja słownikowa wyjaśnia znaczenie²⁹, można założyć, że przeczytanie tylko danej jednostki mikrostruktury słownika – hasła (lemat) i jego definicji, jest wystarczające. Jednak w sytuacji, kiedy definicja zawiera wiele znaczeń danego lematu, zawiera ona też podlematy (ang. *sublemma*), które odsyłają do kolejnych definicji w słowniku³⁰. W konsekwencji słownik tworzy sieć lematów i ich definicji³¹, których równoległe i jednoczesne odczytywanie sprzyja zdobyciu całkowitej lub zmierzającej do całości wiedzy językowej lub pozajęzykowej na temat danego hasła – lematu w duchu holistycznego ujęcia znaczenia³². Warto też mieć na uwadze, że zadaniem słowników jest raczej podanie znaczenia danego lematu w aspekcie

²³ R. Gouws, *Types of articles, their structure and different types of lemmata*, [w:] *A Practical Guide to Lexicography*, red. P. van Sterkenburg, Amsterdam–Philadelphia 2003, s. 35.

²⁴ P. Ten Hacken, *What Is a Dictionary? A View From Chomskyan Linguistics*, „International Journal of Lexicography” 2009, vol. 22(4), s. 399.

²⁵ Spójnik „lub” należy rozumieć jako spójnik koniunkcji łącznej.

²⁶ I. Burkhanov, *Lexicography: A Dictionary of Basic Terminology*, Rzeszów 1998, s. 64-65; S. Tarp, *The concept of dictionary*, [w:] *The Routledge Handbook of Lexicography*, red. P. A. Fuertes-Olivera, Londyn–Nowy York 2018, s. 244 za H. E. Wiegand, *Zur handlungstheoretischen Grundlegung der Wörterbenutzungsforschung*, „Lexicographica” 1987, vol. 3, s. 200.

²⁷ S. Tarp, *The concept...*, op. cit., s. 244-245 za: P. Ten Haken, *What...*, op. cit.; H. E. Wiegand, *Zur...*, op. cit.; H. E. Wiegand, *Wörterbuchforschung. Untersuchungen zur Wörterbuchbenutzung, zur Theorie, Geschichte, Kritik und Automatisierung der Lexikographie*, Teilband 1., Berlin–Nowy York 1998.

²⁸ S. Tarp, *The concept...*, op. cit., s. 244.

²⁹ J. Howard, *J. Lexicography: An Introduction*, London–New York 2002, s. 26.

³⁰ R. R. K. Hartmann, G. James, G. *Dictionary...*, op. cit., s. 94.

³¹ Definicja lematu głównego może zawierać sublemat 1, sublemat 2 i in, które w słowniku są niezależnymi lematami mającymi własne definicje.

³² D. A. Cruse, *Meaning in Language an Introduction to Semantics and Pragmatics*, Oxford 2000, s. 99-100.

jego użycia *en masse*, a nie jego wielu znaczeń partykularnych³³. Uniwersalność i ogólność definicji to sposób realizacji ogólnego celu słownika, jakim jest dostarczenie odpowiednio jasnego znaczenia danego lematu³⁴.

W tym świetle kluczowym zagadnieniem dla leksykografii jest definicja, która ma realizować cele słownika w ogóle. Apresjan twierdzi, iż koniecznym jest spełnienie dwóch głównych wymagań, aby definicja była pełna:

- „1) Definiowane znaczenie należy określać za pomocą znaczeń prostszych [...]
- 2) Określające znaczenia (BC) powinny być konieczne i wystarczające dla określenia danego znaczenia (A)”³⁵.

Wynikająca z powyższego konieczność definiowania oparta jest na zasadzie denotacji lematu jednostkami języka, które są zastępowalne w stosunku do definiendum (typ definicji równościowej), co jednak jest założeniem hipotetycznym³⁶. W analitycznym modelu definicji definiujące jednostki językowe mogą być synonimiczne, ale też hiponimiczne lub niekiedy meronimiczne³⁷, które w sumie tworzą definiens równy pod względem znaczenia definiendum, zgodnie z zasadą definicji równościowej³⁸. Jakkolwiek elementy definicji, np. sublematy mogą pozostawać w semantycznych relacjach hierarchicznych³⁹.

Autorzy słowników monolingwalnych najczęściej kierują je do szerokiego kręgu odbiorców, zatem zawarta w nich wiedza musi być przedstawiona w sposób uwzględniający zróżnicowane potrzeby, wykształcenie, umiejętności i zdolności licznych osób niezajmujących się zawodowo językoznawstwem⁴⁰. Konsekwentnie zakładać należy, że spełniają one wyinterpretowanej przez Hanchera maksymy Grice’a mówiącej o tym, iż komunikat powinien informować w stopniu adekwatnym do celu oraz komunikat nie powinien informować o tym, co nie służy jego celowi⁴¹.

³³ A. Deignan, *Figurative language and lexicography*, [w:] *International Handbook of Modern Lexis and Lexicography*, Berlin–Heidelberg 2015, s. 4.

³⁴ R. Lew, *Dictionaries and Their Users*, [w:] *International Handbook of Modern Lexis...*, op. cit., s. 3.

³⁵ J. D. Apresjan, *Semantyka leksykalna: synonimiczne środki języka*, Wrocław 1973, s. 127-128.

³⁶ P. Stock, *The structure and function of definitions*, „EURALEX Proceedings 1983-2018”, 1986: 82-83.

³⁷ N. Mikołajczyk-Matyja, *Umiejętność odtwarzania hierarchii typu hiponimicznego przez niewidomych i widzących użytkowników języka*, „Investigationes Linguisticae” 2006, vol. XIII, s. 150-170.

³⁸ K. Ajdukiewicz, *O znaczeniu wyrażeń*, [w:] *Język i poznanie*, Tom I. *Wybór pism z lat 1920-1939*, red. K. Ajdukiewicz, Warszawa 1985, s. 133-134.

³⁹ D. A. Cruse, *Lexical Semantic*, Cambridge 1986.

⁴⁰ N. Mikołajczyk-Matyja, *Definiowanie...*, op. cit., s. 9.

⁴¹ M. Hancher, *Dictionary vs. Encyclopedia, Then and Now*, „Dictionaries: Journal of the Dictionary Society of North America” 2019, nr 40(1) / 2-19. s. 132-138

Jednocześnie koniecznym jest, aby słowniki miały nieco encyklopedyczny charakter, w przeciwnym wypadku mogą być niezrozumiałe dla ich użytkowników⁴² i nie spełnią swojego zadania. Perspektywa odbiorcy – użytkownika słownika sprawia zatem, iż leksykografowie tworzący słowniki monolingwalne, przyjmują za dyrektywę maksymalną zrozumiałość definicji słownikowej, która spełniałaby oczekiwania każdego potencjalnego użytkownika słownika.

Materiał badawczy

Można przyjąć, że język nowogrecki, wbrew pozorom, ma stosunkowo krótką, ale intensywną historię zdeterminowaną przez dyglosję⁴³. Mowa tu o tzw. wspólnym języku nowogreckim [*koini neoelliniki (glossa)*], którego użytkowanie we wszystkich sferach życia społecznego Grecji zostało usankcjonowane uchwaleniem konstytucji Republiki Greckiej w roku 1975. To w tym akcie prawnym po raz pierwszy od dekad nie zawarto zapisu mówiącego, że językiem państwa greckiego jest język legislacji. Tym samym język nowogrecki, jako wariant demotyczny, został dopuszczony również do legislacji krajowej⁴⁴, co było konsekwencją braku przepisu prawnego dotyczącego wariantu języka greckiego na potrzeby legislacji.

Przełomowym wydarzeniem w drodze do pełnego usankcjonowania demotycznego wariantu języka nowogreckiego jako języka urzędowego Grecji była ustawa o numerze N309/76 z roku 1976, ponieważ jej art. 2 wprowadzał język nowogrecki do szkolnictwa wszystkich szczebli, w tym do szkolnictwa wyższego. Stavrakis⁴⁵, wskazuje, iż „był to przekształcony w ogólnogreckich organach tłumaczeniowych na podstawie języka narodu greckiego i uznanych pisarzy narodowych język demotyczny bez elementów dialektalnych i skrajnych form językowych”. Przypieczętowanie tej sytuacji językowej zagwarantowała ustawa o numerze N1228/1982, która wprowadziła system monotoniczny do grafii oraz ustawa o numerze N1406/83 z roku 1983, na mocy której język demotyczny stał się też językiem organów wymiaru sprawiedliwości.

W krótkiej historii Republiki Cypryjskiej nie odnotowano, analogicznych do Grecji, zawirowań społeczno-kulturowych w odniesieniu do języka urzędowego

⁴² S. S. Mufwene, *The manifold obligations of the dictionary to its users*, „Dictionaries: Journal of the Dictionary Society of North America” 1984, nr 6, s. 1-30.

⁴³ A. Frangkoudaki, *Katharevoithsa-dimotiki. Ta ideologika aitia tis istorikis diamachis gia ti glossa*, [w:] *I Elliniki Glossa*, red. Ypourgeio Ethnikis Paideias kai Thriskevmaton, Athina 1996, s. 29.

⁴⁴ A. N. Stavrakis, *Neoelliniki nomiki glossa kai orologia*, Athina 1995, s. 24.

⁴⁵ Ibidem, s. 31.

państwa. Republika Cypryjska od początku swego istnienia przyjęła grecki model edukacji. W szkolnictwie używano i używa się podręczników greckich i innych greckich źródeł wiedzy⁴⁶, co skutkuje istnieniem paralelnych użytkowników standardowego języka greckiego w Grecji i na Cyprze.

Językiem nowogreckim miał być, od lat siedemdziesiątych XX wieku, rzekomo język demotyczny, ale jednak w odmianie literackiej języka nowogreckiego obecne były i są w elementy *katharevousy*⁴⁷, co potwierdzają badacze⁴⁸. Z tego też względu oficjalny język państwa greckiego coraz częściej nazywany jest przez językoznawców *Wspólnym Językiem Nowogreckim – NEK*⁴⁹. W kontekście „młodego wieku” języka nowogreckiego oraz pilnych potrzeb edukacyjnych i administracyjnych wydanie słownika współczesnego języka greckiego stało się koniecznością obiektywną, która została sformalizowana przez władze państwowe w formie powołanie zespołu naukowców mających zredagować słownik⁵⁰. Równoległe do takich, zorganizowanych, prac kodyfikacyjnych języka greckiego realizowanych przez Instytut Manolisa Triandafyllidisa w Salonikach, uznany językoznawca ateński, Georgios Bambiniotis, redagował inny słownik.

Ostatecznie w roku 1998 ukazały się dwa fundamentalne słowniki: LNEG w kwietniu i LKNR w maju. Różnią się one pod wieloma względami, np. liczbą lematów, etykietowaniem, ortografią, etymologią czy sposobem definiowania: słownikowym lub encyklopedycznym⁵¹. Na potrzeby niniejszego opracowania kluczowy jest sposób definiowania określonych haseł pod kątem użytkownika słownika, który wzbogaca swój leksykon, nabywając wiedzę ze słownika.

Obecnie sytuację leksykograficzną w zakresie języka greckiego można porównać do sytuacji leksykografii polskiej, gdzie:

„w zasadzie nie wykształcił się u nas ten typ słownika, poza słownikami obejmującymi najniższe poziomy umiejętności językowej. W wyniku tego obcokrajowcy zmuszeni są do sięgania (przynajmniej od pewnego poziomu znajomości języka) po słowniki ogólne jednojęzyczne. Można

⁴⁶ Y. Papadakis, *History education in divided Cyprus: A comparison of Greek Cypriot and Turkish Cypriot Schoolbooks on the “History of Cyprus”*, PRIO Report 2, Oslo 2008; E. Ioannidou, *Language policy in Greek Cypriot education: tensions between national and pedagogical values*, “Language, Culture and Curriculum” 2012, s. 1-16.

⁴⁷ K. Gortych, *Dyglosja w historii greckiego języka prawa*, „Investigationes Linguisticae” 2008, vol. 16, s. 33-43.

⁴⁸ A. F. Christidis, *Istoria tis elliniklis glossas. Apo tis arches eos ti ysteri archaiotita*, Thessaloniki 2002, s. 970-971; P. Mackridge, *I neoellniki glossa*, Ateny 2004, s. 54-55; D. Holton, P. Mackridge, E. Filippaki-Warburton, *Grammatiki tis Elklinikis Glossas*, Ateny 2006, s. XV-XVI.

⁴⁹ P. Mackridge, E. Filippaki-Warburton, *Grammatiki tis Elklinikis Glossas*, Ateny 2006, s. 36.

⁵⁰ LKNE 1998, s. 5-6.

⁵¹ A. Tseronis, A. Iordanidou, *Diglossic...*, op. cit.

więc powiedzieć, że słownik ogólny uzyskuje – przynajmniej potencjalnie – znaczenie w komunikacji pomiędzy przedstawicielami różnych kultur: polskiej, reprezentowanej przez autora (autorów) słownika i obcej – reprezentowanej przez odbiorcę⁵².

Taką tezę potwierdzają też autorzy badanych słowników, którzy we wstępie (LKNE) lub w prologu (LNEG) piszą, iż kierują słowniki również do osób uczących się języka greckiego. Ponadto należy zaznaczyć, iż dotąd nie opublikowano jednojęzycznego słownika języka greckiego dedykowanego osobom uczącym się języka greckiego jako obcego lub drugiego, co ma miejsce dość powszechnie, np. w przypadku języka angielskiego.

W oparciu o powyższe należy założyć, iż znaczenia odpowiednich haseł słownikowych są poznawane nie tylko przez natywnych mówców języka greckiego, za których najczęściej uważa się dzieci⁵³ ale też przez osoby uczące się języka greckiego jako obcego (drugiego, trzeciego etc.)⁵⁴. Tym samym zasięg oddziaływania słowników greckich jest szeroki i zróżnicowany a ich funkcja informacyjne sięga poza granice Grecji i Cypru. Tym samym słowniki mogą utrwałać i kreować określony światopogląd zarówno Greków, Grekocypryjczyków, jak i przedstawiciele innych społeczności etnicznych zdobywających wiedzę o języku i cywilizacji greckiej.

Teza i metoda badawcza

Pytanie badawcze

Leksykografia zarówno w przeszłości, jak i obecnie jest kształtowana przez kontekst społeczno-kulturowy i intelektualny środowiska, w których działają leksykografowie⁵⁵. *Mutatis mutandis* stwierdzić należy, iż również słowniki języka nowogreckiego

⁵² P. Żmigrodzki, *Jednojęzyczny słownik ogólny jako środek komunikacji międzykulturowej (na marginesie prac nad Wielkim słownikiem języka polskiego PAN)*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” [Bulletin De La Société Polonaise De Linguistique] 2009, z. LXVI – Fascicule LXVI, s. 35-49.

⁵³ I. Kosem i in., *The Image of the Monolingual Dictionary Across Europe. Results of the European Survey of Dictionary use and Culture*, „International Journal of Lexicography” 2019, vol. 32, Issue 1, s. 92-114.

⁵⁴ Osoba ucząca się nie powinna zawsze oznaczać ucznia lub studenta lub kursanta, którzy w sformalizowanych i zorganizowanych warunkach nauczają się danego języka – za K. Varantola, *Use and Usability of Dictionaries: Common Sense and Context Sensibility?*, [w:] *Lexicography and natural language processing. A festschrift in honour of B.T.S. Atkins*, red. M.-H. Corréard, Grenoble 2008, s. 39.

⁵⁵ A. Georgakopoulou, *Introduction: Greek Language-Standardizing, Past, Present and Future*, [w:] *Standard Languages and Language Standards: Greek Past and Present*, red. A. Georgakopoulou, M. Silk, Farnham 2009, s. XVII.

pozostają pod wpływem bieżącej sytuacji społeczno-kulturowej. Jednocześnie, poza kompilacyjnym charakterem opracowań leksykograficznych – słowników, jest on narzędziem poznawania języka służącym obecnym i przyszłym użytkownikom słownika.

Sami autorzy słowników opatrują je wskazaniem na temat tego, do kogo adresują dany słownik. Zarówno autorzy LNEG, jak i LKNE zakładają jak najszerszy krąg odbiorców, w tym osoby, dla których język nowogrecki jest językiem obcym, i dlatego wskazują, jakie funkcje ma słownik.

Tabela 1. Charakterystyka LNEG i LKNE

Słownik LNEG*	Słownik LKNE**
wyjaśniający ortograficzny etymologiczny synonimów – antonimów nazw własnych terminów naukowych skrótów	wyjaśniający opisowy (deskryptywny) częściowo normatywny

* Wydanie z roku 2002, s. 5.

** Wydanie z roku 2002, s. 11.

Wnioskować zatem można, że zakładanym celem wspólnym użytkowników tych słowników jest chęć zdobycia wiedzy o znaczeniu danego słowa i jego funkcjonowaniu w użyciu.

Mając na względzie powyższą charakterystykę słowników oraz spektrum ich docelowych odbiorców, należy założyć, że definicja, jako integralny element mikrostruktury słownika, ma takie same zadania, jak cały słownik, czyli:

- podaje wyjaśnienie słowa funkcjonujące w danym języku w danym czasie (współczesny język nowogrecki) i
- wpływa na ukształtowanie znaczenia danego słowa w leksykonie mentalnym użytkownika słownika⁵⁶.

Powyższe założenia prowadzą do postawienia pytania, czy LNEG i LKNE utrwalają i kształtują znaczenie lematu [orθoδoksía] u swoich odbiorców. Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy poddać usystematyzowanej analizie wskazany w niniejszym artykule materiał leksykograficzny.

Metoda badawcza

Definicje w monolingwalnych słownikach ogólnych mają za zadanie spełnić oczekiwania użytkownika języka, tj. wyjaśnić dane słowo. W leksykografii zakłada się formułowanie definicji w wielu stylach, przy czym autor definicji powinien

⁵⁶ Np. R. Lieber, *Semantics: a New outline*, Cambridge 2009 i in.

raczej kierować się konwencjonalnym użyciem słowa w języku oraz uwzględnić jego autentyczne użycie⁵⁷. Punktem wyjścia do analizy jest definicja słownikowa poszczególnych lematów [ορθόδοξία] w słownikach LNEG i LKNE i jej budowa. Ponieważ w obydwu słownikach dominującym stylem definicji jest styl analityczny, analiza opiera się na relacjach semantyczno-leksykalnych: synonimia, hiponimia – hiperonimia, meronimia – holonimia, które istnieją między definiendum a definiensem i jego elementami, czyli potencjalnymi sub-lematami lub jednostkami języka, które wskazują użycie języka w kontekście, jak twierdzi John Sinclair⁵⁸. Relacje semantyczne w ramach definicji można porównać do relacji elementów tworzących pole znaczeniowe (semantyczne), zgodnie z pierwotną definicją tego pojęcia, jaką zaproponował Trier⁵⁹, przy czym część z tych relacji ma charakter hierarchiczny.

Analizowane definicje tego samego lematu są zestawione porównawczo, aby wskazać jednocześnie wspólne lub różne jednostki semantyczne definicji. W kolejnym kroku ekstrahowane są znaczenia synonimiczne lematu głównego [ορθόδοξία] i klasyfikuje się jednostkę językową – typ eksponentu mikrostruktury słownikowej. Podstawą tej klasyfikacji jest aparat leksykograficzny (np. nazewnictwo struktury słownika) oraz semantyczno-leksykalny. Ze względu na złożoną naturę definicji analitycznej, w kolejnym kroku ekstrahowane znaczenia synonimiczne II poziomu, tj. znaczenia synonimiczne jednostek języka definiujących lemat główny. Zakończeniem pierwszej fazy analizy jest zestawienie semantycznych elementów wspólnych definicji oraz ich lokalizacja w definicji analitycznej, z uwzględnieniem układu hierarchicznego po to, aby zsumować wspólne dla obydwu słowników znaczenie lematu głównego.

Taka analiza wskazuje jednostki semantyczne jednocześnie wspólne i różne pod kątem lokalizacji hierarchicznej w definicji lematu głównego. Jednostki semantycznie różne są leksyfikowane jako konotaty semantyczne⁶⁰ i analizowane w sposób podobny, co definicje lematu głównego. Zakładam bowiem, że istnieje sieć znaczeniowa pomiędzy lematem głównym i innymi lematami tych samych słowników, które leksyfikują podznaczenia lematu głównego. Jako wynik analizy podaję zbiór jednostek semantycznych wspólnych i różnych, wyekstrahowanych z definicji lematu głównego, w sieci powiązań wzajemnych oraz w relacjach do lematów będących zleksyfikowanymi konotatami semantycznymi znaczenia lematu głównego.

⁵⁷ P. Hanks, *Definition*, [w:] *The Oxford Handbook of Lexicography*, red. Ph. Durkin, Oxford 2016, s. 121-122.

⁵⁸ P. Hanks, *The Lexicographical Legacy of John Sinclair*, „International Journal of Lexicography” 2008, vol. 21, No. 3, s. 19-229; P. Hanks, *Definition*, [w:] *The Oxford Handbook of Lexicography*, red. Ph. Durkin, Oxford 2016, s. 116-119.

⁵⁹ D. Geeraerts, *Lexical...*, op. cit.

⁶⁰ Konotacja semantyczne – za Tokarskim w: R. Tokarski, *Pola znaczeniowe i ramy interpretacyjne – dwa spojrzenia na język*, „LingVaria” 2006, nr 1, s. 25-46.

W drugiej fazie analizy, mającej charakter wtórny, rozpatruję znaczenie lematów, które leksyfikują jednocześnie wspólne jednostki semantyczne znaczenia lematu głównego w LNEG i LKNE. W ten sposób realizowany jest postulat istnienia pól znaczeniowych, które tworzy sieć znaczeń, a każde z tych znaczeń współistnieje w sieci innych znaczeń.

Analiza

1. Analiza semantyczna definicji lematu [orθoδoksía]

1.1. Znaczenie lematu [orθoδoksía]

Pierwszym i kluczowym pojęciem, które analizowane jest w oparciu o definicje słownikowe LNEG i LKNE, jest *prawosławie*. Odpowiednio słowniki podają następujące definicje tego hasła, przy czym na względzie mieć należy, iż greckie słowo [orθoδoksía] ma w języku polskim dwa główne ekwiwalenty semantyczne: 1) *ortodoksja* i 2) *prawosławie*. Na potrzeby analizy podaję całość definicji, zaznaczając, która część definicji dotyczy definicji prawosławia.

Tabela 2. Definicja lematu [orθoδoksía] w LNEG i LKNE

LNEG	LKNE
<p>Ortodoksja [późn.]: 1. właściwa opinia i praktyka, zgodne z pewnymi zasadami: <i>partyjna</i> <i>polityka</i> <i>ekonomiczna</i> –</p> <p>2. (a) Prawosławie poprawna wiara religijna, w przeciwieństwie do wierzeń heretyckich, nauczanie i doktryna Kościoła Prawosławnego ANT. heterodoksja, zła wiara (b) KOŚCIEL. <i>Niedziela Prawosławia</i> (fraz. średniow.) Pierwsza niedziela Wielkiego Postu, podczas której kościół prawosławny świętuje przywrócenie kultu ikon (klęska ikonoklastów) i zwycięstwo nad wszystkimi herezjami (843)</p> <p>3. (paral.) Wszyscy wierzący, którzy są członkami kościoła prawosławnego.</p>	<p>Ortodoksja: 1a. zbiór idei lub poglądów, które w ramach jakiegoś światopoglądu, religii itp. są uważane za poprawne lub wyłącznie do przyjęcia: <i>polityczna</i> / <i>partyjna</i> / <i>komunistyczna</i> ~. <i>Forma językowa daleka od ~ Psycharisa. Religijna</i> ~, poprawna wiara religijna. b. właściwość tego, co jest ortodoksyjne, ~ <i>pewnego poglądu / dzieła</i>. 2. Prawosławie (kościel.) a. Chrześcijańskie prawosławie ukształtowane przez sobory ekumeniczne: <i>Walka prawosławia z herezjami. Niedziela Prawosławia</i>. b. Wschodni Kościół Chrześcijański i doktryna religijna, którą przyjmuje: <i>Różnice między prawosławiem a katolicyzmem. Prymas prawosławia, patriarcha ekumeniczny. ~ było wspólną właściwością wszystkich ludów bałkańskich podczas okupacji tureckiej.</i></p>

1.2. Analiza semantyczno-leksykalno-strukturalna⁶¹

Struktura powyższych definicji w oparciu o relacje semantyczno-leksykalne z uwzględnieniem mikrostruktury słownika kształtuje się odpowiednio tak:

⁶¹ W odniesieniu do struktury słownika, a dokładnie mikrostruktury i jej jednostek.

1) LNEG

Tabela 3. Budowa semantyczno-leksykalna definicji lematu [orθoδoksía] w LNEG

Definiendum	Lemat [orθoδoksía]					
	Poziom hierarchii semantyczno-leksykalnej	Znaczenie 1. [Z1]	Znaczenie 2.[Z2]		Znaczenie 3 [Z3]	
Definiens	I	właściwa opinia i praktyka	prawosławie		wszyscy wierzący członkowie kościoła prawosławnego	
		definicja	synonim definicyjny		definicja	Typ jednostki mikrostruktury słownika
		synonimia	synonimia		synonimia	Relacja semantyczno-leksykalna wobec lematu
	II		Znaczenie 2.1 [Z2.1]	Znaczenie 2.2 [Z2.2]		
		[Brak.]	poprawna wiara religijna	przywrócenie kultu ikon (klęska ikonoklastów) i zwycięstwo nad wszystkimi herezjami	[Brak.]	
		[Nie dotyczy.]	definicja	definicja cząstkowa – przykład paradygmatyczny	[Nie dotyczy.]	Typ jednostki mikrostruktury słownika
		[Nie dotyczy.]	hiponimia	meronimia	[Nie dotyczy.]	Relacja semantyczno-leksykalna wobec lematu

2) LKNE

Tabela 4. Budowa semantyczno-leksykalna definicji lematu [orθoθoksía] w LKNE

Definiendum		Lemat [orθoθoksía]				
Definiens	Poziom hierarchii semantyczno-leksykalnej	Znaczenie 1.[Z1]		Znaczenie 2.[Z2]		
	I	ortodoksja		prawosławie		Typ jednostki mikrostruktury słownika
		synonim definicyjny		synonim definicyjny		Relacja semantyczno-leksykalna wobec lematu
		synonimia		synonimia		
	II	Znaczenie 1.1 [Z1.1]	Znaczenie 2.2 [Z2.1]	Znaczenie 2.1 [Z2.1]	Znaczenie 2.2 [Z2.2]	
		zbiór idei lub poglądów, które w ramach jakiegoś światopoglądu, religii itp. są uważane za poprawne lub wyłącznie do przyjęcia; poprawna wiara religijna.	właściwość tego, co jest ortodoksyjne	Chrześcijańskie prawosławie ukształtowane przez sobory ekumeniczne	Wschodni Kościół Chrześcijański doktryna religijna, którą przyjmuje	
		definicja agregatowa	definicja	definicja	definicja	Typ jednostki mikrostruktury słownika
		synonimia	synonimia	hiponimia	hiponimia	Relacja semantyczno-leksykalna wobec lematu

Powyższa analiza strukturalno-semantyczna definicji podawanych przez LGE i LKNE dla lematu [orθoθoksía] wskazuje, że jest to słowo wieloznaczne (polisemiczne). W słownikach LNEG i LKNE wyodrębnia się różne znaczenia lematu, opatrując je numerami lub literami oraz etykietami, co podkreśla wieloznaczność badanego leksemu.

2. Semantyczno-leksykalna analiza porównawcza definicji LNEG i LKNE

2.1. Jednostki semantyczne jednocześnie różne w definicjach

W niniejszej analizie jednostki semantycznie różne w definicjach to jednostki semantyczne [(pod)znaczenia] znaczenia lematu głównego i są one różne ze względu na poziom i granice znaczenia w porównaniu definicji LNEG i LKNE. Mając na względzie, że analizowany lemat główny jest leksemem polisemicznym, na jego pole znaczeniowe składa się wiele (pod)znaczeń, rozumianych tu jako zbiór znaczeń przypisanych danemu eksponentowi leksykalnemu – lematowi.

2.1.1. Poprawna wiara religijna

Gdyby zsumować podznaczenia słownikowe analizowanego lematu, okazuje się, że ich granice nie są jasno określone, bowiem w LNEG „poprawna wiara religijna (gr. *orthi thriskeftiki pisti*)” jest autonomiczną definicją *prawosławia* – synonimu analizowanego lematu głównego, *ergo* jest jego hiponimem w obrębie II poziomu hierarchii semantyczno-leksykalnej (Z.2.1). W konsekwencji fraza *wiara religijna* w LNEG jest synonimem *prawosławia*.

Tymczasem w LKNE „poprawna wiara religijna” to definicja cząstkowa definicji agregatywnej, która denotuje lemat [ορθοδοξία] a zatem jest synonimem analizowanego lematu głównego. Podobnie jak w LNEG, fraza „poprawna wiara religijna” jest zlokalizowana na II poziomie hierarchii semantyczno-leksykalnej i ze względu na cząstkowy charakter definicji, jaką tworzy (element Z1.1), należy uznać ją za hiponimizmiczną w stosunku do lematu głównego. Znaczenie tej jednostki mikrostruktury słownika nie konotuje semantycznie żadnej konkretnej religii ani wyznania.

2.1.2. Wschodni / prawosławny kościół chrześcijański

Fraza „kościół prawosławny” współtworzy definicję znaczenia 3. lematu [ορθοδοξία] LNEG, czyli zlokalizowana jest na I poziomie hierarchii semantyczno-leksykalnej znaczenia lematu głównego. Fraza ta denotuje organizację religijną. Tymczasem w LKNE, fraza „Wschodni Kościół Prawosławny” współtworzy definicję *prawosławia* będącego synonimem analizowanego lematu [ορθοδοξία]. Również w LKNE przytoczona fraza denotuje organizację religijną. W konsekwencji przedmiotowa fraza pojawia się na II poziomie hierarchii semantyczno-leksykalnej znaczenie lematu głównego. Bez względu na miejsce (LNEG lub LKNE), ta fraza konotuje semantycznie pojęcie chrześcijaństwa i kościoła.

2.2. Jednostki semantyczne jednocześnie wspólne w definicjach

2.2.1. Opinie, idee, poglądy i praktyka poprawne, właściwe lub wyłącznie do przyjęcia

Powyższa fraza, która jest kompilowana w oparciu o cytaty z definicji słownikowych LNEG i LKME i dotyczy wspólnej jednostki semantycznej, jaką zawierają definicje słownikowe lematu [orθoδoksía] w znaczeniu 1. (Z1 i jego jednostkach semantyczne w LNEG i Z1.1 w LKNE), tj. *ortodoksja*. W obydwu analizowanych słownikach ma ona formę definicji. Powyższa, skompilowana jednostka mikrostruktury słownika, nie konotuje lematów dotyczących religii i wiary, a szczególnie w Grecji, co jest przedmiotem niniejszych dociekań.

2.2.2. Chrześcijaństwo prawosławne, przywrócenie kultu ikon, sobory ekumeniczne, zwycięstwo nad herezjami

Powyższa kompilacja cytatów wskazuje na próbę definiowania lematu [orθoδoksía] poprzez przykłady paradygmatyczne. W ten sposób definicja zawiera desygnaty, a nie denotaty i w konsekwencji analizowane słowniki nie są w stanie dostarczyć potencjalnych definicji sublematów, takich jak: *sobór ekumeniczny*, *kult ikon*, *kłęska ikonoklastów*, *zwycięstwo nad herezjami* itp. Jest to zadanie innego typu opracowań, np. monografii, słowników dziedzinowych, słowników tematycznych, encyklopedii, podręczników etc. Ze względu na desygnacyjną, a nie denotującą naturę cytowanych fraz, nie można stworzyć sieci lematów, których znaczenie tworzyłoby zbiór jednostek znaczeniowych pozostających w relacji konotacji semantycznej. Każdy z powyższych desygnatów jest meronimem w stosunku do lematu głównego, a razem tworzą klaster informacji powiązanych tematycznie z rozwojem historycznym prawosławia jako wyznania. Wszystkie wskazane powyżej desygnaty konotują semantycznie pojęcia: *prawosławie*, *chrześcijaństwo* i *kościół*.

2.3. Inne leksemy wspólnie konotowane semantycznie przez znaczenia słownikowe LNEG i LKNE

Wynikające ze słowników LNEG i LKNE jednostki semantyczne jednocześnie różne i jednocześnie wspólne w definicjach, konotują semantycznie trzy pojęcia: *prawosławie*, *chrześcijaństwo* i *kościół*. Konotowanie semantyczne *prawosławia* jest oczywiste, ze względu na fakt, iż te jednostki budują słownikowe znaczenie lematu [orθoδoksía]. Tymczasem *kościół* i *chrześcijaństwo* są pojęciami leksyfikowanymi jako lematy: [eklisía (kościół)] i [christianismós (chrześcijaństwo)] i są jednocześnie obecne w LNEG i LKNE jako niezależne lematy.

3. Semantyczna analiza porównawcza definicji innych konotowanych semantycznie lematów

Druga faza analizy bazuje na obserwacji, iż istnieją lematy jednocześnie konotowane semantycznie przez obydwa znaczenia wynikające z definicji lematu [orθoδoksía], [eklisía] (kościół) i [christianismós] (chrześcijaństwo). Ponieważ w relacji konotacji semantycznej kluczowe jest znaczenie, w tym kroku bada się znaczenie ww. lematów oddzielnie w LNEG i LKNE. W ten sposób możliwa jest potencjalna rekonstrukcja pola znaczeniowego *prawosławia*, odpowiednio dla każdego słownika.

3.1. Znaczenie lematu [eklisía] (kościół)

Pierwszym analizowanym konotatem semantycznym prawosławia, w oparciu o definicje słownikowe LNEG i LKNE tego leksemu, jest „kościół” – grecki lemat „eklisía”.

Tabela 5. Znaczenie lematu [eklisía] w LNEG i LKNE

LNEG	LKNE
<p>1. świątynia chrześcijańska: <i>bizantyjski</i> <i>gotycki</i> <i>anglikański</i> ~ <i>ikonostas</i> <i>dzwony</i> ~ · fr. <i>Chodzę do kościoła</i> regularnie uczęszczam na msze świętą, regularnie uczęszczam do kościoła: - <i>Czy chodzą do kościoła?</i> - <i>Chodzimy, ale rzadko</i>; zwykle w <i>każde Boże Narodzenie i Wielkanoc!</i> 2. (paral.) ciąg czynności realizowanych w kościele chrześcijańskim: <i>dziś rano jest</i> ~ <i>kiedy</i> ~ <i>się kończy?</i> 3. (mtf.) przestrzeń, w której panuje przyzwoitość, porządek i spokój: <i>kiedy ten nauczyciel naucza, aula jest</i> ~! 4. Kościół (a) teol. wszyscy wyznawcy religii chrześcijańskiej, którzy tworzą jednolity korpus wierzących i jego głową jest Chrystus: <i>Wielcy Ojcowie</i> ~ <i>w latach Dioklejana</i> - <i>prześadowano</i> syn.. chrześcijaństwo (b) wszyscy wyznawcy określonej doktryny chrześcijańskiej: <i>prawosławny</i> <i>rzymskokatolicki</i> ~ <i>protestancki</i> ~ (c) zorganizowana całość wyznawców określonej doktryny chrześcijańskiej w określonym państwie lub regionie: <i>autokefaliczny</i> ~ <i>Grecji</i> <i>prymas</i> (arcybiskup) <i>Ameryki Północnej i Południowej</i> <i>Święty Synod</i> ~ <i>Grecji</i> <i>Wielki</i> ~ <i>Chrystusa</i> (Ekumeniczny Patriarchat Konstantynopola) (d) całe duchowieństwo (ogólnie), wszystkie instytucje i inne elementy należące do tradycji kościelnej, życia i organizacji kościelnej: <i>badane jest oddzielenie kościoła od państwa</i>; 5 hist. zgromadzenie gminy¹⁾ (w starożytnych greckich miastach o demokratycznym państwie) zgromadzenie ludowe, na którym podejmowano decyzje w sprawach publicznych. Również (lud.) kościół [średn.]</p>	<p>II. całość, społeczność chrześcijan wszystkich czasów: ~ <i>jest tajemnym ciałem Chrystusa</i>. ~ <i>jest instytucją ustanowioną przez Boga, a nie ludzkim wynalazkiem</i>. <i>Walczący</i> ~ , żyjących chrześcijan. <i>Triumfujący</i> ~ zmarłych chrześcijan. ~ <i>jest jeden, święty, katolicki i apostołski</i>. 2. zorganizowana grupa chrześcijan, którzy wyznają tę samą doktrynę lub podlegają temu samemu przywództwu religijnemu: <i>wschodni</i> / <i>prawosławny</i> ~. <i>zachodni</i> / <i>katolicki</i> / <i>rzymskokatolicki</i> ~. <i>ewangelicki</i> ~. <i>Schizma Kościołów</i>. <i>Konferencja Kościołów</i>. <i>Światowa Rada Kościołów</i>. ~ <i>Grecji</i> / <i>Cypru</i>. <i>Prymas Kościoła Grecji</i>. <i>Wielki Kościół Chrystusowy</i>, Ekumeniczny Patriarchat Konstantynopola. 3. wszyscy duchowni podlegają temu samemu przywództwu religijnemu: <i>Przywództwo</i> / <i>hierarchia</i> / <i>administracja Kościoła</i>. <i>Majątek</i> / <i>instytucje Kościoła</i>. <i>Praca humanitarna</i> / <i>charytatywna Kościoła</i>. II. budynek, w którym gromadzą się chrześcijanie, aby sprawować sakramenty swojej religii, modlić się i oddawać cześć swemu bogu; kościół chrześcijański; kościół, świątynia: <i>św.</i> ~ <i>Jerzego</i>. <i>Kopuła</i> / <i>Dzwony</i> / <i>ikonostas kościoła</i>. <i>Stary</i> / <i>bizantyjski</i> / <i>armeński</i> / <i>rosyjski</i> ~. <i>Idę do</i> ~ też jako wyrażenie regularnie uczęszczania na msze świętą. (fraz..) człowiek kościoła, który konsekwentnie wypełnia w kościele swoje obowiązki religijne, religijny. święta sekwencja czynności wykonywana w świątyni: ~ <i>spóźnił się</i> . III. w starożytnych greckich miastach -państwach²⁾ zgromadzenie wszystkich obywateli: ~ <i>gminy</i>³⁾</p>

¹⁾ Gmina – Dem.

²⁾ Poleis.

³⁾ Gmina – Dem.

Z powyższego zestawienia definicji wynika, że lemat [eklisía] jest słowem polisemicznym i obejmuje wiele podznaczeń: 5 w LNEG i 3 w LKNE. Powyższe definicje dotyczą religii chrześcijańskiej i jej różnych odłamów, a główne podznaczenia, jakie można wyodrębnić ze znaczenia obydwu definicji, to:

- budynek sakralny,
- wspólnota wiernych,
- właściwości kościoła jako organizacji (np. majątek, instytucje, przywództwo itp.),
- termin historyczny – zgromadzenia ludowe demu.

Kluczowe różnice pomiędzy obydwoma definicjami zasadzają się na lokalizacji definicji danego podznaczenia w hierarchii tworzącej jednostkę mikrostruktury języka, przy czym wszystkie sprowadzają się do głównych osi znaczeniowych: 1) pojęcie konkretne – budynek, 2) pojęcie abstrakcyjne – zorganizowana społeczność chrześcijańska z jej właściwościami, 3) pojęcie historyczne – dawne zgromadzenie ludowe demu.

Dwa pierwsze pojęcia denotują lemat [eklisía], a trzecie pojęcie je desygnuje. Ponadto dwa pierwsze pojęcia dotyczą religii i epoki chrześcijańskiej, a trzecie epoki starożytnej. W obydwu definicjach wskazuje się trzy główne doktryny chrześcijańskie, jednak frazy i zdania wskazujące przykładowe użycie lematu [eklisía] są liczniejsze w odniesieniu do wyznania prawosławnego (np. autokefaliczny Kościół Grecji, Święty Synod Kościoła Grecji, Kościół Grecji / Cypru, Prymas Kościoła Grecji.)

W konsekwencji definicja pozbawiona przykładów językowego użycia analizowanego leksemu nie faworyzuje żadnego wyznania chrześcijańskiego, jednak materiał egzemplifikujący użycie leksemu dotyczy prawosławia greckiego.

3.2. Znaczenie lematu [christianismós] (chrześcijaństwo)

Pierwszym analizowanym konotatem semantycznym prawosławia, w oparciu o definicje słownikowe LNEG i LKNE tego leksemu, jest *chrześcijaństwo* – grecki lemat [christianismós].

Tabela 6. Znaczenie lematu [christianismós] w LNEG i LKNE

LNEG	LKNE
1. rel. religia głoszona przez Jezusa Chrystusa i jego uczniów, jedna z największych i najbardziej rozpowszechnionych religii: ~ <i>liczy obecnie ponad miliard wyznawców na całym świecie</i> <i>główne doktryny ~ to kościół prawosławny, kościół rzymskokatolicki i kościoły ewangeliczne (protestanckie)</i> 2. (paral – skrót.) wszyscy chrześcijanie: ~ <i>zderzyło się z islamem</i>	religia oparta na życiu i nauce Jezusa Chrystusa: <i>wiara w chrześcijaństwo. Rozprzestrzenianie się / rozpowszechnianie chrześcijaństwa</i>

Lemat [christianismós] w LNEG jest słowem polisemicznym, gdzie znaczenie 2. można uznać za synonimiczne z jednym z podznaczeń lematu [eklisía] (znaczenie 1a). Tymczasem LKNE podaje tylko jedną definicję niosącą jedno znaczenie analizowanego lematu i konsekwentnie grecki leksem „chrześcijaństwo” jest monosemiczny w tym słowniku.

W kontekście niniejszych rozważań należy zauważyć, iż drugie podznaczenie niesione przez definicję LNEG zilustrowane jest przykładem paradygmatycznym, w którym desygnowana jest inna religia – islam. Zdanie egzemplifikujące użycie leksemu [christianismós] („chrześcijaństwo zderzyło się z islamem”) niesie znaczenie antagonizowania chrześcijaństwa i islamu. Tymczasem znaczenie lematu [christianismós], niesione przez definicję LKNE, ani nie konotuje, ani nie desygnuje żadnej innej religii poza chrześcijaństwem, choć definicja zawiera egzemplifikacje użycia lematu [christianismós].

4. Pole znaczeniowe lematu [ορθοδοξία]

W wyniku przeprowadzonej powyżej analizy można sformułować szereg obserwacji natury ogólnej, tj. dotyczących obydwu badanych słowników oraz obserwacji natury szczególnej, tj. dotyczących poszczególnych słowników oddzielnie. Taka klasyfikacja wynika z różnej charakterystyki obydwu słowników, o której mowa jest powyżej⁶² i wpływa na dalszą dyskusję na temat roli słowników jednojęzycznych wśród użytkowników języka greckiego w kształtowaniu się przekonań i światopoglądów religijnych.

Grecki lemat [ορθοδοξία] jest słowem wieloznacznym (polisemicznym) i jednym z jego znaczeń jest „prawosławie”. W LNEG prawosławie jest jednym z trzech znaczeń analizowanego lematu głównego, ale znaczenia Z2 i Z3 są w ścisłej relacji konotacji semantycznej, co wskazuje użycie derywatu rzeczownika prawosławie – przymiotnika *prawosławny* we frazie „kościół prawosławny”. Tymczasem w LKNE znaczenie *prawosławie* jest jednym z dwóch znaczeń analizowanego leksemu głównego.

Zsumowane znaczenia słownikowe LNEG i LKNE sprawiają, że **granice pola znaczeniowego ortodoksji i prawosławia**, jako dwóch synonimicznych znaczeń lematu [ορθοδοξία], **nie są wyraźne**. Wynika to głównie z faktu, że w obydwu definicjach analizowanego lematu występuje fraza „poprawna wiara religijna”, która w LNEG jest podznaczeniem Z2.1 (poziom II hierarchii semantyczno-leksykalnej)

⁶² Vide część artykułu pt. *Materiał badawczy*.

prawosławia, a w LKNE jest definicją cząstkową, wchodzącą w skład definicji agregatywnej znaczenia *ortodoksja*. Konsekwentnie znaczenie Z1 *ortodoksja* lematu głównego w LNEG nie konotuje żadnej religii czy wyznania, tymczasem Z1 w LKNE konotuje religię. W wyniku wyjaśniania lematu [orθoδoksía] leksemem „religia” lub frazą „poprawna wiara religijna”, znaczenie *ortodoksja* pozostaje częściowo w relacji konotacji semantycznej z religią i *mutatis mutandis* prawosławie jest częściowo kreowane jako poprawne lub jedyne właściwe wyznanie.

Definicje lematu [orθoδoksía] w znaczeniu Z2 w LNEG i LKNE, tj. *prawosławie*, **leksyfikują** wyraźnie **antagonizm między prawosławiem, a wierzeniami heretyckimi / herezjami** w formie fraz: „w przeciwieństwie do wierzeń heretyckich” (fragment definicji LNEG) i „walka prawosławia z herezjami” (przykładowe użycie leksemu [orθoδoksía] w LKNE). Gradacja antagonizmu do poziomu **zróźnicowania pomiędzy prawosławiem a katolicyzmem** widoczna jest też w materiale ilustrującym użycie leksemu [orθoδoksía] LKNE w znaczeniu Z2.2, tj. podznaczeniu *prawosławie* i ma formę frazy „różnice między prawosławiem a katolicyzmem”.

Prawosławie, jako jedno ze znaczeń słownikowych polisemicznego lematu [orθoδoksía], **konotuje semantycznie znaczenie lematów [eklisía] (kościół) i [christianismós] (chrześcijaństwo)**, które pojawiają się we frazach „kościół chrześcijański”, „chrześcijańskie prawosławie”, „kościół prawosławny”. Te frazy obecne są w obydwu definicjach lematu głównego w obydwu słownikach. Obydwie definicje lematu [eklisía] (kościół) konotują semantycznie wszystkie doktryny chrześcijańskie, jednak egzemplifikacja użycia lematu [eklisía] w języku greckim – w oparciu o materiał badawczy – jest liczniejsza w odniesieniu do wyznania prawosławnego w porównaniu z innymi wyznaniem.

Definicja LNEG lematu [christianismós] (chrześcijaństwo) konotuje semantycznie **konflikt między chrześcijaństwem a islamem** w materiale egzemplifikującym użycie tego lematu w języku greckim w znaczeniu 2.

Słownik LNEG w odniesieniu do wszystkich badanych lematów podaje więcej ich znaczeń, co intensyfikuje polisemiczny charakter definiowanych przez LNEG lematów. Liczba znaczeń I poziomu hierarchii semantyczno-leksykalnej podawanych przez LNEG i LKNE jest następująca:

Tabela 7. Liczba znaczeń słownikowych lematów [orθoδoksía], [eklisía] i [christianismós], w LNEG i LKNE

Lemat	LNEG	LKNE
[orθoδoksía]	3	2
[eklisía]	5	3
[christianismós]	2	1

Niezależnie od liczby znaczeń badanych leksemów w obydwu słownikach, definicje słownikowe zawierają te same lub podobne leksemy i frazy w warstwie tekstu definicji i testowego materiału egzemplifikującego użycie językowe danego leksemu. Powoduje to, iż pole znaczeniowe jest dość „szczelnie zamknięte” i oscyluje pomiędzy znaczeniami wszystkich poziomów hierarchii semantyczno-leksykalnej powyższych analizowanych lematów. Przykładem niech będzie fakt, iż znaczenie Z2 leksemu [christianismós] (chrześcijaństwo) w LNEG, jest niemal synonimiczne z 3. znaczeniem leksemu [orthoðoksía] w definicji tego samego słownika.

Wnioski i dyskusja

W świetle powyższej analizy i jej wyników odpowiedź na pytanie, czy LNEG i LKNE utrwalają i kształtują znaczenie lematu [orthoðoksía] u swoich odbiorców jest twierdząca. Wynika to z faktu, iż sposób definiowania lematu zarówno w warstwie tekstu definicji słownikowych, jak i przykładów użycia tego lematu prowadzić może użytkowników słowników do stwierdzenia, iż prawosławie jest właściwym i słusznym wyznaniem. Sprzyja temu fakt, iż lemat [orthoðoksía] jest leksemem wieloznacznym i dlatego istnieje spore prawdopodobieństwo, iż pewne wypowiedzi z użyciem tego leksemu mogą być wieloznaczne, podobnie jak on sam. Wieloznaczność lematu [orthoðoksía] może skutkować przez to ekwiwokacją, szczególnie, że w języku greckim nie tworzy się frazy „ortodoksyjne prawosławie”⁶³, gdzie przymiotnik „ortodoksyjny [orthoðoksos]” jest derywatem leksemu [orthoðoksía], a fraza „ortodoksyjne chrześcijaństwo” jest homonimiczna w języku greckim z „chrześcijaństwem prawosławnym”. Konsekwentnie prawosławie w języku greckim ma z założenia znaczenie wiary właściwej, zgodnej z należytymi założeniami, ideami, co daje jej prymat przed innymi wyznaniem chrześcijańskimi i innymi religiami.

Aplikowane w powyższej analizie założenia teorii pól znaczeniowych, a dokładnie założenie, iż znaczenie poszczególnych znaczeń tworzą sieci znaczeń wspólnych lub nakładających się, uznać należy za właściwe podejście, ponieważ w definicjach słownikowych wykorzystane są leksemy, które są konotatami semantycznymi lub odwrotnie. *Mutatis mutandis* chrześcijaństwo definiowane jest prawosławiem, a nie innymi wyznaniem chrześcijańskimi. Rozszerzenie analizy znaczenia lematu głównego o znaczenia jego konotatów semantycznych „chrześcijaństwo” i „kościół” nie tylko potwierdza prymat prawosławia pośród innych wyznań chrześcijańskich oraz jego odrębność w stosunku do katolicyzmu, a nawet wrogość wobec islamu.

⁶³ Gr: Ορθόδοξη Ορθοδοξία.

Warto mieć jednak na uwadze fakt, iż żaden sublemat, którego znaczenia podano w oparciu o definicje tego samego słownika, nie jest wyróżniony graficznie (LNEG i LKNE) ani nie jest hiperlinkiem (LKNE) oznaczonym w tekście definicji LNEG i LKNE. Takich sublematów wnikliwy użytkownik musi doszukać się samodzielnie, o ile zechce. Wynika z tego, iż autorzy słowników nie zachęcają do rekonstrukcji znaczeń danych lematów jako lematów konotowanych semantycznie ze znaczeniami innych lematów. W ten sposób utrwalają znaczenie wyekstrahowane tylko z jednej definicji, co utrwała specjalny status religii prawosławnej w społeczeństwie greckim i cypryjskim oraz użytkowników języka greckiego.

Jeśli założymy, że znaczenie słowa jest jednocześnie drogą do wiedzy nie-lingwistycznej, która zasadza się na relacjach w świecie rzeczywistym, to należy stwierdzić, że znaczenie badanych w niniejszym artykule lematów potwierdza i utrwała w leksykonie mentalnym użytkowników języka greckiego wyższe miejsce prawosławia wśród innych doktryn chrześcijańskich. Taki wniosek stoi w zgodzie z raportami dotyczącymi wolności religijnej w Grecji i na Cyprze z roku 2019 oraz przytoczonymi w artykule opracowaniami nt. obecnego, dominującego statusu religii w społeczeństwo greckim, który można scharakteryzować jako wynik braku rozdziału kościoła od państwa.

Z obydwu badanych słowników to LNEG odgrywa silną rolę czynnika utrwalającego i kształtującego pojęcia religii prawosławnej wśród mówców języka greckiego. Biorąc pod uwagę aspekty pragmalingwistyczne, tzn. „znaczenie wraz z szerokim kontekstem lingwistycznym i pozalingwistycznym”⁶⁴, warto zwrócić uwagę na fakt, iż LNEG jest projektem komercyjnym, podczas gdy LKNE jest projektem finansowanym z budżetu państwa. Czy to sprawia, że za dyrektywę w tworzeniu słownika LNEG przyjęto potencjalnie jak najszersze spektrum klientów – użytkowników słownika, czyli kierowano się tym, aby spełnić ich oczekiwania? Na to pytanie nie znajdziemy odpowiedzi w niniejszym artykule, jednak jest to kolejny problem związany ze współczesną leksykografią nowogrecką. Jak podkreślają badacze, szczególnie w opracowaniach nt. obydwu słowników (LKNE i LNEG) żaden z nich nie opierał się na badaniach korpusowych, które wskazywałyby aktualne znaczenie i użycie poszczególnych lematów. W tym świetle niniejszy artykuł może stać się punktem wyjścia do wielu dalszych badań rozwijających zarówno w aspekcie pragmalingwistycznym, jak i leksykalno-sematycznym, W ten sposób analizie można poddać znaczenia innych lematów kojarzonych ze współczesnym społeczeństwem greckim: rodzina, kobieta, matka, ojciec, majątek, wiedza, kryzys, pieniądz i in. W dalszej kolejności należałoby rozważyć przeprowadzenie analogicznej analizy

⁶⁴ E. Komorowska, „Prawda” w lingwistyce współczesnej, „Nowa Krytyka” 1994, nr 5, s. 79-92.

na nowszych słownikach języka greckiego, np. *Chrostiko Lexiko tis Neoellinikis* Akademii Ateńskiej, które zaktualizowałyby i poszerzyły stan posiadanej wiedzy w obrębie badanego zagadnienia.

Podsumowując, należy przypomnieć, iż użytkownikami greckich słowników monolingwalnych w Grecji są głównie uczące się dzieci, co wynika z przytoczonych powyżej badań nt. typu użytkowników słowników jednojęzycznych. W obliczu faktu, iż nie jest obecnie realizowany żaden nowy, równie wielki co LNEG i LKNE, projekt leksykograficzny⁶⁵, należy założyć, iż kreowany przez badane dwa słowniki leksykon mentalny Greków i Grekocypryjczyków sprzyja utrzymaniu wyjątkowego statusu wyznania prawosławnego w Grecji i na Cyprze i tym samym pozostałe wyznania chrześcijańskie oraz inne religie uznawane będą za mniej ważne.

Bibliografia

1. Report on International Religious Freedom: Cyprus. <https://www.state.gov/reports/2019-report-on-international-religious-freedom/cyprus/>.
2. Report on International Religious Freedom: Greece. <https://www.state.gov/reports/2019-report-on-international-religious-freedom/greece/>.
3. Ajdukiewicz K., *O znaczeniu wyrażzeń*, [w:] *Język i poznanie*, t. I, *Wybór pism z lat 1920-1939*, red. K. Ajdukiewicz, Warszawa 1985, s. 133-134.
4. Apresjan J. D., *Semantyka leksykalna: synonimiczne środki języka*, Wrocław 1974.
5. Atkins B. T. S., *Theoretical lexicography and its relation to dictionary-making*, „Dictionaries: The Journal of the Dictionary Society of North America” 1993, No. 14, s. 4-43.
6. Burkhanov I., *Lexicography: A Dictionary of Basic Terminology*, Rzeszów 1998.
7. Christidis A.-F., *Istoria tis elliniklis glossas. Apo tis arches eos tin ysteri archaiotita*, Saloniki 2002.
8. Clogg R., *A Concise History of Greece*, Cambridge 2002.
9. Cruse D. A., *Lexical Semantic*, Cambridge 1986.
10. Cruse D. A., *Meaning in Language an Introduction to Semantics and Pragmatics*, Oxford 2000.
11. Czekański T., Sprawski S., Bonarek J., *Historia Grecji*, Kraków 2005.
12. Deignan A., *Figurative language and lexicography*, [w:] *International Handbook of Modern Lexis and Lexicography*, Berlin–Heidelberg 2015, s. 1-15.
13. Doroszewski W., *Elements of Lexicology and Semiotics*, The Hague 1973.
14. Fragkoudaki A., *Katharevousa-dimotiki: ta ideologika aitia tis istorikis diamachis gia ti glossa*, [w:] *I Elliniki Glossa*, red. Ypourgeio Ethnikis Paideias kai Thriskevmaton, Ateny 1996.
15. Geeraerts D., *Lexical Semantics. Oxford Research Encyclopedias*, Online Publication Date: 2017. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.29>.
16. Georgakopoulou A., *Introduction: Greek Language-Standardizing, Past, Present and Future*, [w:] *Standard Languages and Language Standards: Greek Past and Present*, red. A. Georgakopoulou, M. Silk, Farnham 2009, s. XII-XXVIII.
17. Gouws R., *Types of articles, their structure and different types of lemmata*, [w:] *A Practical Guide to Lexicography*, red. P. van Sterkenburg, Amsterdam–Philadelphia 2003, s. 34-43.

⁶⁵ Nowsze słowniki póki co nie ciszą się takim prestiżem ani nie zawierają tak wielkiego materiału, jak w przypadku LNEG i LKNE.

18. Gortych K., *Dyglosja w historii greckiego języka prawa*, „Investigationes Linguisticae” 2008, vol. XVI, s. 33-43.
19. Halikopoulou D., Vasilopoulpu S., *Political Instability and the Persistence of Religion in Greece: The Policy Implications of the Cultural Defence Paradigm*, “RECODE Online Working Paper” 2013, nr 18, s. 1-12.
20. Hancher M., *Dictionary vs. Encyclopedia, Then and Now*, „Dictionaries: Journal of the Dictionary Society of North America” 2019, nr 40(1), s. 113-138.
21. Hanks P., *The Lexicographical Legacy of John Sinclair*, „International Journal of Lexicography” 2008, vol. 21, No. 3, s. 19-229.
22. Hanks P., *Definition*, [w:] *The Oxford Handbook of Lexicography*, red. Ph. Durkin, Oxford 2016, s. 121-122.
23. Hanks P., *Compiling a Monolingual Dictionary for Native Speakers*, „Lexikos” 2020, nr 20(1), s. 580-598.
24. Hartmann R.R.K., James G., *Dictionary of Lexicography*, London–New York 2002.
25. Holton D., Mackridge P., Filippaki-Warburton E., *Grammatiki tis Elklirikis Glossas*, Ateny 2006.
26. Howard J., *Lexicography: An Introduction*, London–New York 2002.
27. Ioannidou E., *Language policy in Greek Cypriot education: tensions between national and pedagogical values*, „Language, Culture and Curriculum” 2012, s. 1-16.
28. Komorowska E., „Prawda” w lingwistyce współczesnej, „Nowa Krytyka” 1994, nr 5, s. 79-92.
29. Kosem I., Lew R., Müller-Spitzer C., et al., *The Image of the Monolingual Dictionary Across Europe. Results of the European Survey of Dictionary use and Culture*, „International Journal of Lexicography” 2019, vol. 32, Issue 1, s. 92-114.
30. Koutras N., *The Affiliation between State and Churches: The Case Study of Greece*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin–Polonia Sectio K” 2014, vol. XXI, 1, s. 85-97.
31. Kroeger P., *Analyzing meaning: An introduction to semantics and pragmatics. Second corrected and slightly revised edition*, Berlin 2019.
32. Labocha J., *Tekst wypowiedź dyskurs w procesie komunikacji językowej*, Kraków 2008.
33. Lew R., *Dictionaries and Their Users*, [w:] *International Handbook of Modern Lexis and Lexicography*, Berlin–Heidelberg 2016, s. 1-9.
34. Lieber R., *Words, dictionaries, and the mental lexicon*, [w:] *Introducing Morphology (Cambridge Introductions to Language and Linguistics)*, red. R. Lieber, Cambridge 2009, s. 11-30.
35. Mackridge P., *I neoellniki glossa*, Ateny 2004.
36. Mikołajczyk-Matyja N., *Definiowanie pojęć*, Poznań 1998.
37. Mikołajczyk-Matyja N., *Umiejętność odtwarzania hierarchii typu hiponimicznego przez niewidomych i widzących użytkowników języka*, „Investigationes Linguisticae” 2006, vol. XIII, s. 150-170.
38. Molokotos-Liederman L., *Identity crisis: Greece, orthodoxy, and the European Union*, „Journal of Contemporary Religion” 2003, nr 18:3, s. 291-315.
39. Mufwene S. S., *The manifold obligations of the dictionary to its users*, „Dictionaries: Journal of the Dictionary Society of North America” 1984, nr 6, s. 1-30.
40. Palmer F. R., *Semantics: a New outline*, Cambridge 1981.
41. Papadakis Y., *History education in divided Cyprus: A comparison of Greek Cypriot and Turkish Cypriot Schoolbooks on the “History of Cyprus”*, [w:] *PRIO Report 2/2008 - International Peace Research Institute*, Oslo 2008.
42. Population Census 2011, http://www.cystat.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/populationcondition_22main_en/populationcondition_22main_en?OpenForm&sub=2&sel=2.

43. van Sterkenburg P., *Preface*, [w:] *A Practical Guide to Lexicography*, red. P. van Sterkenburg, Amsterdam–Philadelphia 2003, s. IX-XI.
44. Stavrakis A. N., *Neoelliniki nomiki glossa kai orologia*, Ateny 1995.
45. Stock P., *The structure and function of definitions*, [w:] *EURALEX Proceedings 1983-2018 (1986)*, s. 81-89.
46. Swanepoel P., *Dictionary typologies: A pragmatic approach*, [w:] *A Practical Guide to Lexicography*, red. P. van Sterkenburg, Amsterdam–Philadelphia 2003, s. 44-69.
47. Tarp S., *The concept of dictionary*, [w:] *The Routledge Handbook of Lexicography*, red. P. A. Fuertes-Olivera, London–New York 2018, s. 237-249.
48. Ten Hacken P., *What is a Dictionary? A View From Chomskyan Linguistics*, „International Journal of Lexicography” 2009, nr 22(4), s. 399-421.
49. Tokarski R., *Pola znaczeniowe i ramy interpretacyjne – dwa spojrzenia na język*, „LingVaria”, 2006, nr 1, s. 25-46.
50. Tseronis A., *Diglossic past and present lexicographical practices: The case of two Greek dictionaries*, „Language Problems and Language Planning” 2002, 26(3), s. 219-252.
51. Tseronis A., Iordanidou A., *Modern Greek Dictionaries and the Ideology of Standardization*, [w:] *Standard Languages and Language Standards: Greek Past and Present*, red. A. Georgakopoulou, M. Silk, Farnham 2009, s. 167-185.
52. Varantola K., *Use and Usability of Dictionaries: Common Sense and Context Sensibility?*, [w:] *Lexicography and natural language processing. A festschrift in honour of B.T.S. Atkins*, red. M.-H. Corréard, Grenoble 2008, s. 30-44.
53. Wiegand H. E., *Zur handlungstheoretischen Grundlegung der Wörterbenutzungsforschung*, „Lexicographica” 1987, nr 3, s. 178-227.
54. Wiegand H. E., *Wörterbuchforschung. Untersuchungen zur Wörterbuchbenutzung, zur Theorie, Geschichte, Kritik und Automatisierung der Lexikographie*, 1. Teilband, Berlin–New York 1998.
55. Woodhouse Ch. M., *Modern Greece. A Short History*, London 1998.
56. Zgusta L., *Manual of lexicography*, The Hague–Paris 1971.
57. Żmigrodzki P., *Jednojęzyczny słownik ogólny jako środek komunikacji międzykulturowej (na marginesie prac nad Wielkim słownikiem języka polskiego PAN)*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” [Bulletin De La Société Polonaise De Linguistique] 2009, z. LXVI [Fascicule LXVI], s. 35-49.

Wykaz materiałów źródłowych

1. LKN – Lexiko tis Koinis Neoellinikis [Λέξικο της Κοινής Νεοελληνικής]. Słownik wspólnego języka greckiego, wydanie 1. i kolejne w formie zdigitalizowanej. Instytut Studiów Nowogreckich. Saloniki 1998 i później. https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html.
2. LNEG – Lexiko tis Neas Ellinikis Glossas – Słownik języka nowogreckiego, wydanie 1. i kolejne w formie drukowanej. Georgios Bambiniotis. Ateny 1998 i później.

The monolingual dictionary as a factor preserving and shaping the status of religion in society. A case study of Orthodox Christianity and the Greek language

Abstract

Modern Greek dictionaries LKNE (The Institute of Modern Greek Studies, the Manolis Triandafilidis Foundation) and LNEG (Georgios Bambiniotis) are considered canonical. The aim of the analysis is to verify that the meanings of the lemma [orθoδokσία] preserve the status of Orthodox Christianity in Greek society and shape it for the future. Comparisons of dictionary meanings use the lens of semantic-lexical relationships. Analysis of relationships between dictionary meanings and the socio-religious situation considers extra-linguistics factors, including the dictionary users' profile. Positively verified consistency between the dictionary meaning and the Greek socio-religious situation will mean that the monolingual dictionary preserves and shapes the status of a specific religion in Greek society.

Keywords: monolingual dictionary, religion, worldview, Modern Greek language, definition, lemma, dictionary user, Greece, Cyprus, orthodoxy, Orthodox Christianity